

"פואמה פדגוגית" בבירקנאו

בלוק הילדים במחנה המשפחות הצ'כיות - B2b

נילי קרן

אחת התופעות יוצאות הדופן בתהליך ביצוע "הפתרון הסופי" במחנה המוות אושוויץ - בירקנאו היתה המחנה המיוחד שהוקם בספטמבר 1943 עבור אסירים שהובאו לשם מטרזינשטאט שבצ'כיה.

5,000 היהודים שהיו בטרנספורטים הללו לא עברו את תהליך הסלקציה וההמתה המיידית של "הבלתי כשירים לעבודה" שננקט בדרך כלל כאשר הגיע טרנספורט. הם הובאו למחנה נפרד, B2b, אשר הוקצה להם לא רחוק משער הכניסה הראשי. כולם קיבלו בגדים אזרחיים, שערם לא גולח ולא נערכה הפרדה בין גברים נשים וילדים.

תנאי הקיום במחנה זה היו גרועים כמו באחרים, ובמשך ששת החודשים הראשונים מתו בו כ- 1,000 אסירים מתוך אותם 5,000 שהגיעו בספטמבר 1943. בדצמבר באותה שנה הגיע משלוח נוסף של 5,000 יהודים מטרזינשטאט, והם נתקבלו באותו אופן ושוכנו באותם תנאים.

לאיש לא היה ברור מדוע "זכו" אסירי טרזינשטאט למסגרת שונה ולטיפול אחר מאלה של יתר אסירי בירקנאו, ורובם האמינו כי גם גורלם יהיה שונה מזה של יתר האסירים. ב- 7 במרס 1944, שישה חודשים בדיוק לאחר בואו של הטרנספורט הראשון לבירקנאו, נלקחו כולם לתאי הגזים ונרצחו בלילה אחד, מבלי שעברו סלקציה כלשהי. זמן קצר לפני הירצחם עוד הספיקו לשלוח גלויות לקרוביהם שנשארו בטרזינשטאט ובמקומות אחרים, גלויות שנשאו את התאריך 25 במרס 1944, דהיינו למעלה משבועיים לאחר שלא היו עוד בין החיים.

לטרנספורט דצמבר שנותר בחיים נוספו עוד שניים שהגיעו מטרזינשטאט. אז כבר היה ברור כי לכל טרנספורט הוקצבו רק שישה חודשי חיים, שכן ליד השמות בכל טרנספורט נכתב SB6 (Sonderbehandlung 6) כלומר "טיפול מיוחד" לאחר שישה חודשים. ואכן ביולי 1944, שישה חודשים לאחר בואו של טרנספורט דצמבר, בוצע חיסול נוסף. אולם הפעם נערכה סלקציה לכל יושבי המחנה, והמחנה כולו חוסל.

עשרה חודשים בלבד התקיים מחנה המשפחות בתוך בירקנאו, ולאחר ששירת את מטרתו לא היה בו עוד צורך. מדוע אפוא הקימו הגרמנים את המחנה?

מחליפת מכתבים בין הצלב האדום הבין - לאומי למשרדו של איימן עולה כי המחנה נועד להפריך את הידיעות בדבר השמדת היהודים במזרח, וזאת על ידי הצגת הוכחות מסוגים שונים. ארגון ביקורן של משלחות הצלב האדום בטרזינשטאט, הצגת הגלויות שנשלחו

מבירקנאו ותכנון ביקור משלחת הצלב האדום בבירקנאו - כל אלה היו רק חלק מתכנית הנאצים. היהודים ששהו במחנה המשפחות היו אמורים לשמש "הוכחה חיה" לכך שהידיעות על המתרחש באושוויץ מצוצות מן האצבע.

לאחר שהתברר סופית כי משלחת הצלב האדום ויתרה על ביקור בבירקנאו ניתן היה לחסל את המחנה על יושביו.

בטרנספורט ספטמבר הגיע לבירקנאו גם פרדי הירש, שהיה אחד המחנכים הנערצים על הילדים בטרזינשטאט. הוא הקדיש את עצמו לרווחתם של הילדים, ובהיותו ספורטאי, הקפיד על הניקיון ועל הפעילות הספורטיבית ככל שניתן היה בתנאי הגטו. פרדי יצר בבירקנאו קשרים טובים עם שלטונות המחנה; הוא השיג את הסכמתם להפוך את אחד מצריפי המחנה, צריף 31, לבלוק הילדים. בלוק זה נועד לשמש מעין מוסד חינוכי לילדים שהגיעו אליו מדי בוקר ושהו בו עד הערב. אין בנמצא שום מסמך גרמני המתעד את קיומו של הבלוק המיוחד הזה, אולם קרוב לוודאי שהגרמנים ראו בו פריט חשוב בתפאורה שהכינו לקראת ביקור אפשרי של משלחת הצלב האדום. פרדי לא יכול היה לדעת מה מסתתר מאחורי הסכמתם, אולם הוא מיהר לנצל אותה כדי להקל את שהותם של הילדים במחנה.

פרדי ביקש ליצור עבור הילדים מסגרת חברתית - חינוכית - טיפולית בסגנון בתי הילדים שהתקיימו בגטו טרזינשטאט. הגרמנים הסכימו כי בפעילות זו ישתתפו רק ילדים עד גיל 14. הגרמנים עודדו את הפעילות בבלוק הילדים ועד מהרה אף החלו לשפר את מזונם. המרק שקיבלו היה מזין יותר, ולעתים קרובות הכיל אף בשר. הילדים זכו למנות לחם גדולות יותר, לסוכר, לריבה, ולעתים קיבלו אפילו לחם לבן. לאסירים ממחנות אחרים בבירקנאו שהתקרבו לשערי המחנה הזה נראה הדבר תמוה ומוזר, כי בבירקנאו כמעט לא נותרו ילדים, להוציא התאומים שמנגלה בחר להשאירם בחיים לצורכי ניסויים רפואיים, או כאלה שרימו באשר לגילם והסתננו יחד עם אחד מהוריהם.

יתר על כן, מראם של ילדים ששערם לא גולח המסתובבים בבגדים "אזרחיים" היה חריג מאוד בנוף האנושי של בירקנאו. וכל זה בזמן שהאסירים המבוגרים במחנה המשפחות סבלו חרפת רעב והתמותה ביניהם הלכה וגברה.

ארגונו של בלוק הילדים

פרדי הירש היה ה"בלוק אלטסטע" (זקן הבלוק) של בלוק הילדים. הוא היה אחראי למינוי צוות ההוראה, ההדרכה והטיפול. הוא בחר את האנשים, ואף על פי שהגרמנים קבעו את גיל 14 כגיל המקסימלי של הילדים, הצליח להכניס נערים ונערות בוגרים יותר באמתלות שונות, כבעלי תפקידים, כמסייעים, כשליחים וכדומה. הוא גם הגדיל את מספר העובדים בבלוק, כי תנאי החיים בקרב הילדים היו טובים יותר מאלה של יתר אסירי המחנה שעסקו בעבודות היזומות המפרכות. הוא השתדל לבחור עובדים שהיה להם כבר ניסיון בטיפול בילדים, והיו

אחדים כאלה בין אנשי טרנספורט ספטמבר. לבלוק הילדים גויס כל מי שיכול היה לעשות עבודה חינוכית טובה ושיטתית ללא התייחסות להשתייכות תנועתית או אידאולוגית. לתפקיד אם הבית בחר פרדי את מרים אדלשטיין, אשתו של יעקב אדלשטיין, מי שהיה יושב ראש "מועצת הזקנים" בגטו טרזינשטאט. מרים ובנה, אריה, נמצאו במחנה המשפחות. סגניתו של פרדי הייתה אנקה אפשטיין.

שום עדות אינה נוקבת במספר המדויק של הילדים ששהו בבלוק 31 עד לחיסולו של טרנספורט ספטמבר, וגם לא בתקופה שלאחר מכן. אולם מן החומר עולה כי בבלוק שהו במשך היום 500 ילדים בקירוב. היה זה בלוק מגורים רגיל, מחולק למדורים על ידי קירות הפרדה שחצצו בין קבוצת דרגשים אחת לאחרת. הילדים חולקו לקבוצות קטנות, בדרך כלל על פי גילם, וכל קבוצה התרכזה במדור כזה, אשר שימש לה כחדר כיתה.

הפעילות בבלוק התנהלה משעות הבוקר המוקדמות ועד לשעות הערב. את הלילה עשו הילדים עם הוריהם; הבנים עם אבותיהם והבנות עם אמותיהם בצריפי המבוגרים. את הארוחות קיבלו הילדים בזמן שהייתם בבלוק שלהם. השהות בבלוק לא שחררה את הילדים מחובת המפקדים. אולם בשעה שיתר האסירים אולצו לעמוד פעמיים ביום ברחבות שלפני הצריפים, בכל מזג אוויר, ולעתים במשך שעות ארוכות, הורשו הילדים לעמוד בתוך הבלוק, והייתה בכך הקלה מרובה.

פרדי הירש לא קבע תכניות חינוכיות מחייבות, שכן למרות התנאים המועדפים לא ניתנו לבלוק 31 אמצעים כלשהם לקיים לימודים או פעילויות חינוכיות אחרות. אולם לנגד עיניו של הצוות החינוכי עמדה מטרה אחת: להעלים מעיני הילדים, ככל שניתן, את ההתרחשות האמתית של בירקנאו: ההמתה בתאי הגזים. המחנה נמצא בקרבת השער הראשי, בעוד שתאי הגזים נמצאו בקצה האחר. אף על פי כן, האמת על המתרחש שם הגיעה בהדרגה לידיעת אסירי המחנה הזה, וגם את העשן והריחות שעלו משם לא ניתן היה להסתיר.

כל מה שניסו המחנכים לעשות היה אפוא להרחיק את הנושאים הללו מסדר יומם של הילדים, מה גם שלאור התנאים המיוחדים שזכו להם ניתן היה לשגות באשליה כי גורלם יהיה שונה. העובדה שליד שמות כולם הופיעו האותיות SB לא הייתה ידועה להם.

הצוות החינוכי רצה לשמור על זהותם האנושית של הילדים ולהרחיקם ככל הניתן מחיי האסירים במחנה. על כן הקפידו מאוד על רחצת הבוקר, וזאת גם בימי החורף הקשים, כשהמים בברזיות היו קרים מאוד. הם גם דאגו להשיג עבורם בגדים שנראו סבירים יותר.

פרדי העריך מאוד את הפעילות הגופנית, ועסק בה עוד בפראג ואחר כך גם בטרזינשטאט. בתקופה שניהל את בלוק הילדים, וגם לאחר מכן, הרבו המחנכים לעסוק בספורט יחד עם הילדים - התעמלות, משחקים ואפילו תחרויות כדורגל וכדור-יד. שמירה על גוף בריא יחד עם הניסיון לשמור על נפש בריאה, בלב לבו של מחנה המוות בירקנאו, זו הייתה המטרה היחידה שאליה חתרו.

סדר היום בבלוק הילדים

הילדים היו מגיעים לבלוק 31 בשעה מוקדמת בבוקר והביאו לשם את ארוחת הבוקר שלהם. הם יצאו לרחצה ולהתעמלות בוקר בלויית המדריכים ולאחר מכן קיבלו את ארוחתם הראשונה. אחר כך התחלקו לקבוצות וכל קבוצה יחד עם המורה או המדריך התרכזת במדור שהוקצה לה לשלוש שעות של לימודים. אחר הצהריים נערכו פעילויות ספורט ומשחקים במשך כשלוש שעות נוספות, עד המפקד. לאחר המפקד וארוחת הערב הורשו הילדים לבקר את הוריהם, ולמעשה חזרו למשפחות ונשארו ללון שם.

ההקפדה על סדר היום בבלוק הילדים לא הייתה כה נוקשה כמו בבתי הילדים בגטו טרזינשטאט. ילדים שהעדיפו להימצא עם הוריהם יותר זמן, גם על חשבון הפעילויות, היו רשאים לעשות כן. מקרים אלה היו מעטים עד מרס 1944, עת נרצחו אנשי טרנספורט ספטמבר. אבל אחרי כן גברה החשדנות והילדים רצו להימצא יותר עם הוריהם. אז כבר עמד לרשותם בלוק מגורים נפרד, וזו אולי סיבה נוספת לרצונם לשהות עם הוריהם גם על חשבון הפעילות בחברת הילדים.

מה למדו הילדים בבירקנאו?

אבי אופיר (פישר) העיד: "היינו חסרי ספרי לימוד לחלוטין. אם בטרזינשטאט סבלנו ממחסור באמצעי למידה, אז כאן, בכלל אין מה לדבר על ספרי לימוד, על ספרים בכלל, או על דברים דומים". (מתוך, אופיר (פישר) אבי, עדות בע"פ, מתוך תיק גרשון בן דוד (ז"ל), המדור לתיעוד בעל-פה, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית, ירושלים). אבי פישר, אוטו קראוס, רות ברמר (בונדי), יירקה פרנקל ועוד רבים אחרים לימדו את הילדים בבלוק 31 ללא ספרים ומחברות. הנכסים היקרים ביותר שעמדו לרשותם היו הזיכרון, הדמיון והכשרון להפיק סיפורים והרצאות, חידונים ושעשועים. על הלימוד בבלוק הילדים סיפר אופיר:

על פי רוב כל המטפלים שרצו ללמד משהו - היסטוריה, יהדות, גאוגרפיה - היו צריכים לספר דברים על פי זיכרונם. זה היה כמובן תלוי מאוד בכשרונו של המדריך ובמידת השתלטותו על המשמעת בקבוצתו, כי כל קבוצה ישבה על דרגשי העץ סביב למדריך שלה ועל ידה ישבה קבוצה שנייה, כך שכל קבוצה שמעה באותו זמן לפחות שלוש הרצאות: גם את תכניתו של המדריך שלה וגם את תכניתיהם של שני המדריכים שלימדו את קבוצותיהם משני צדיה (אופיר, שם).

והרי קרני סיפר בעניין זה:

יש הרבה ספרים שעד היום אני לא יודע אם קראתי אותם או שמעתי עליהם. של צ'אפק למשל, בכל אופן של סופרים ידועים. אני זוכר את אוטו קראוס שהיה יושב, הוא היה אדם שידוע לספר - הוא ישב בינינו וסיפר לנו תוכן של ספר; אבל לא כמו שמספרים תוכן של ספר במשך רבע שעה, אלא זה לקח שעות. וזה כל כך נחרת בזיכרוני עד כי אינני בטוח אם קראתי או שמעתי... וכך גם אבי פישר. הוא היה מחזיק קבוצת אנשים ומספר להם. אנחנו היינו מקשיבים. הוא היה אדם שידע לספר (מתוך, קרני, הרי, עדות בע"פ, שם).

כל מדריך השתדל להעשיר את הילדים מתוך ידיעותיו המיוחדות. אבי פישר, שהתעניין בהיסטוריה ובאסטרונומיה, בחר לתאר בפני הילדים תופעות מרתקות מעולם האסטרונומיה והחלל החיצון. הוא סיפר להם סיפורים על ארצות רחוקות בצד סיפורים מן ההיסטוריה. הילדים אהבו מאוד לשמוע תיאורים על אודות החיים במחנות הקיץ בחופשות בתקופה שלפני המלחמה. המבוגרים שבהם יכלו להיזכר בחוויות שעוד הספיקו לטעום לפני המלחמה, והצעירים זכו לרגעים של חלום בהקיץ על חיים שאולי עוד יזכו לראותם מתגשמים.

לעתים קרובות היו המדריכים מתחלפים ביניהם. החלפה זו כונתה בשם "החלפת ספרים בספרייה", דהיינו כל מדריך שימש כספר חי, והילדים "החליפו ספרים" מדי פעם. כך ניתן היה לגוון לילדים את אוצר הסיפורים והתיאורים.

בכל זאת הגיעו לבלוק 31 שמונה ספרים בדרך כלשהי: ספר היסטוריה, ספר לימוד רוסית, ספר גאומטריה אנליטית ועוד. ספר הגאומטריה שימש את אבי פישר בעתות משבר לשם הסחת הדעת באמצעות פתרון בעיות.

הספרים היו ננעלים מדי ערב בחדרון של "זקן הבלוק", יחד עם עוד פריטים יקרי ערך, כמו תרופות ופירורי מזון שנשארו. בשעות הלילה נמסרו פריטים אלה להשגחתה של אחת הנערות העוזרות, דיטה פולאך. היא הייתה מסדרת את הספרים בשורה ושומרת עליהם כל פעם במקום אחר, לפי תכנית שהוכנה מראש. דיטה הייתה אחת מאותם נערים ונערות מעל גיל 14 שפרדי החזיק בבלוק ככוח עזר, ועל ידי כך שחרר אותם מעבודות הפרך שהיו צפויות להם כאסירים רגילים במחנה.

בין הנשים שעבדו בבלוק הייתה נערה בעלת כשרון ציור מיוחד במינו. במשך זמן - מה הותר לה לצייר על קירות הבלוק, ואף ניתנו לה חומרים לשם כך. נערה זו תוארה ביומנו של אוטו קראוס:

היא החלה לצייר על קיר הבלוק דשא וירק עד שהקיר קיבל צורה של חלון לעולם אחר. היא שקדה על כל פרט בציורה שהיה פשוט אך בהיר. בכל יום הלך הדשא וגדל. ובבוקר כשהגיעו

הילדים לגן הם נעמדו והחלו לספור את החנניות והפעמוניות שמעל לראשם (קראוס, אוטו, היומן (כתב יד באנגלית, עמוד 55), אצל המחבר, נתניה).

בהמשך ציירה הנערה על קירות נוספים ציורים מתוך אגדות ילדים, ובהן "שלגייה ושבעת הגמדים". אגדה זו אף הומחזה בבלוק והוצגה על ידי הילדים. הטקסט של המחזה הותאם לנסיבות. אחד השחקנים הראשיים והרוח החיה היה פרדי הירש. הרי קרני סיפר על הצגה זו:

זו הייתה סאטירה, כי היו שם משפטים מגיתה והוסיפו מילים ומנגינות אחרות. זו הייתה סאטירה על החיים באושוויץ, וזה צריך היה להיות קצת תוקפני וקצת עוקצני נגד השלטון ונגד השומרים. ואני זוכר שגם אנשי ס"ס היו נוכחים בזמן ההצגה, ואינני חושב שהם בכלל הבינו מה שהולך פה, למרות שזה הוצג בגרמנית... (קרני, שם).

התירוץ שנתנו לגרמנים היה שזוהי אחת הדרכים לקרב את הילדים אל השפה הגרמנית. אבי פישר, אוטו קראוס ויתר המדריכים חיפשו דרכים מגוונות ככל האפשר להעסיק את הילדים ולעניין אותם במשך שעות היום הארוכות. בין היתר עשו זאת באמצעות משחקים ושירים שלא הפריעו לקבוצות האחרות שהצטופפו בבלוק באותו זמן. אחד המשחקים שהמציאו היה משחק מילים שהתחיל במשפט כלשהו, בדרך כלל מתוך הלימוד או הסיפורים שסופרו לילדים, והילדים היו אמורים להשלים את המילה החסרה, וכך שיננו מילים, מקומות ושמות של חיות וצמחים שהקטנים שבהם מעולם לא זכו לראות.

לא תמיד רצו הילדים לחזור ללימודים לאחר ארוחת הצהריים. אז היה אבי פישר עולה על ארובת הלבנים שהייתה בנויה באמצע הבלוק ומארגן שירה בציבור. הילדים אהבו את כשרונו הקומי, ולכן הצטופפו סביבו והתיישבו על הרצפה. השיר האהוב עליהם היה שיר הילדים הצרפתי "העפרוני" (Alouette). זה לא היה שיר בלבד, אלא משחק שלם של תנועות; זו הייתה שירה פעילה, קולנית, צרחנית ושמחה מאוד. פישר ניצח על השירה בתנועות ידיים, מישהו אחר לקח פחית והקיש עליה באצבעותיו. כולם היו שקועים בשירה ושכחו את הזמן, המקום והסבל שבחיהם. לאחר מכן המשיכו בשירי עם צ'כיים.

בימים קבועים בשבוע, שני ורביעי, נערכו בבלוק הצגות. לרגל האירוע הכינה אם הבית, מרים אדלשטיין, פירורי עוגות שנאספו מחבילות שהגיעו ולא חולקו. היו הצגות שנערכו כתחרות, והמנצחים זכו בפרסים. גם פעילות זו, כמו רבות אחרות, הייתה בעלת אופי של משחק. הצגת "שלגייה ושבעת הגמדים" הייתה אחת הפעילויות הללו.

במסגרת ההצגות המיוחדות הללו הוצג גם מחזה בשם "חמש דקות במלכות רובינזון". הייתה זו פרפרזה מקומית על הסיפור "רובינזון קרוזו". את המחזה כתב אחד המדריכים,

יירקה פרנקל. היו בו שני תפקידים מרכזיים, רובינזון וששת. יתר ילדי הקבוצה היו מלחים, או קופים שטיפסו על עץ תמר מאולתר. מובן מאליו שהאי הבודד היה המחנה שבו נמצאו הילדים, והתכנים היו בהתאם.

ב- 7 במרס 1944, ללא כל אזהרות והקדמות, שולחו כאמור כל אנשי טרנספורט ספטמבר לתאי הגזים. מאות ילדים עזבו באחת את הבלוק והלכו אל מותם בלוויית סגניתו של פרדי, אנקה אפשטיין. פרדי עצמו התאבד (כנראה) ערב קודם לכן. בטרם לכתו העביר את תפקידו בבלוק הילדים ליוסף (ספל) ליכטנשטיין. הונזה ברמר (דב ברנע) היה לסגנו. את מקום המדריכים שהובלו למוות מילאו עתה המדריכים מטרנספורט דצמבר, שגם תאריך שילוחו היה כבר ידוע - שישה חודשים מיום בואו.

אחד האירועים המיוחדים בתקופה זו היה ליל הסדר שאורגן בבלוק 31 באפריל 1944. הילדים ורוב המדריכים לא היו בקיאים בהלכות הפסח, אך אלתרו כדי לשוות לאירוע זה אופי מסורתי. לילדים סופר סיפור יציאת מצרים, על חציית ים סוף לשניים ועל היציאה מעבדות לחירות. הם היו מרותקים לסיפור. אוטו קראוס לימד אותם את ארבע הקושיות והם שרו אותן בהתלהבות ילדותית. קראוס כתב על כך ביומנו:

הם לא הקפידו על קיום סדר כהלכתו, במילא הוא נערך בשעות אחר הצהריים והמצות והיין היו מאולתרים. צלחת הסדר הועברה מיד ליד והקיפה את כל הקבוצות. הם אמנם שתו תה במקום יין, ובוודאי לא הייתה להם "זרוע" כהלכה. ובכל זאת, גם אם היו בעולם של דמיונות, היה זה סדר פסח מקורי... כל זמן שהאמינו בנסים, לא היו אבודים לגמרי.

לאחר מכן שרה מקהלת ילדים מאולתרת את השיר על אודות האושר והחירות מתוך הסימפוזיה התשיעית של בטהובן. עד מהרה הצטרפו אליהם כל יושבי הבלוק. למעלה מ-300 ילדים ומבוגרים שרו יחד "כל בני האדם אחים המה" (קראוס, שם).

על פי העדויות הגיעה השירה הזאת לאוזניו של ד"ר מנגלה, והוא יצא מבית - החולים שלו והלך אל הבלוק. הוא הכיר כמובן את הלחן והמלים, אך לא היה לו כל מושג כי חג הפסח נחוג באותה שעה. כאשר נכנס, השתתק הכול. מנגלה הניד בראשו כלפי ספל ליכטנשטיין ורמז לו כי אפשר להמשיך בשירה.

הילדים ומציאות המחנה

הצוות החינוכי עשה כאמור מאמצים להרחיק את הילדים ממציאות המחנה ככל שניתן היה. המדריכים החליטו שלא להשתמש במילים כמו ארובה וגז, ושלא תסתנן איזו ידיעה או שמועה בנושאים האלה, ופרדי בזמנו הקפיד על כך. אך הייתה זו גזרה שלא ניתן היה לעמוד בה, בעיקר אחרי חיסולם של אסירי טרנספורט ספטמבר. כחודש ימים לאחר אירוע זה,

באחד מערבי הבידור, הכין נער בן 11, סטיפן שמו, מערכון שכתב וביים עם חבריו. במחזה זה, שהיה הומוריסטי, השתמש המחבר בנושא ההליכה לתאי הגזים בצורה שעוררה את צחוקם של הילדים. אז הבינו המדריכים כי הילדים מבינים היטב מה מתרחש במחנה שהם נמצאים בו.

המבוגרים במחנה, שרבים מהם היו הורים לילדי הבלוק, שמחו על קיומו ועל המסגרת המאפשרת לילדיהם חיים "נורמליים". הימצאותם של הילדים במחנה הוסיפה חיוניות לחיים חסרי המוצא, ואפילו העלתה חיוכים אצל האסירים המבוגרים. אסירים ממחנות אחרים שהיו רשאים להיכנס למחנה בתוקף תפקידיהם, למשל בעלי מקצוע, חיפשו סיבות ותירוצים כדי להגיע לבלוק הילדים, שכן המראה של ילדים כה רבים משחקים, שרים ולומדים היה בשבילם סם מעורר והזדמנות לשכוח את צרותיהם לשעה קלה. אחד האסירים הללו, ממוצא פולני, היה מביא לבלוק מדי פעם ספר שהתגלגל לידיו כדי להעשיר את הספרייה הדלה. היו גם קשרים מסוג אחר, שהתפתחו בעיקר בתקופה השנייה. הילדים למדו די מהר על יתרונם החומרי ביחס לאסירים המבוגרים, והחלו גם הם לעסוק במסחר. תופעות כאלה העלו מיד בקרב המדריכים את שאלת החינוך המוסרי, כפי שכתב אוטו קראוס ביומנו:

האם להרים קול צעקה ולמות כאנטיגונה הצעירה או לגנוב ולהתעלם מאחרים כדי להציל את עורך? ... האם עלינו ללמד אותם לדבר אמת או לשקר? לא תרמה! לא תגנוב! אהב את שכנך! האם אין אנו חייבים ללמד אותם כיצד לשרוד בתוך הג'ונגל הזה? ... "תהיה ישר, אציל ומושיט יד לבריות", הוא ציטט שורה של משורר גרמני ופרץ בצחוק. "לשילר אין שום חשיבות בתוך מחנה ריכוז, כמה זמן נוכל עוד להוסיף ולשחק במשחק 'כאילו' (קראוס, שם).

ויכוחים בנושא זה התעוררו לעתים קרובות, בעיקר כשהיה איזה ילד מעורב בהתנהגות בלתי מוסרית. לא תמיד היו המבוגרים שלמים עם ההטפה שלהם נגד גנבות או עיסוק במסחר, בשעה שהם עצמם חטאו בכך יותר מפעם אחת. המדריכים המשיכו לספר סיפורים שבהם זכה הטוב לגמול והרשע לעונש. אך פעמים רבות צידדו הילדים דווקא ב"רעים".

הסוף

סופו של בלוק הילדים בא בהדרגה. השלב הראשון, הקשה, התרחש כאמור ב-7 במרס, 1944, עת נלקחו כל אסירי טרנספורט ספטמבר לתאי הגזים, כשהם שרים את "התקווה" ואת ההימנון הצ'כי. הילדים שנותרו בבלוק, נפרדו אז ממחנכים ומחברים אהובים, והיה ברור, אף כי לא דובר על כך, כי הם הומתו וגופותיהם נשרפו בתאי הגזים. במיוחד השפיעה על הילדים הנשארים הפרידה מפרדי הירש ומסגניתו אנקה אפשטיין. עתה היה ברור למדריכים כי גורלם וגורל השאר נחרץ, וכי תאריך מותם נקבע ליום שבו יחלפו שישה חודשים

מאז בואם אל המחנה. מבחינתם החלה הספירה לאחור, אף על פי שזו לא הורגשה בפעילותם החינוכית האינטנסיביות. אך מתחת לפני השטח הייתה ודאות הקץ. בין כותלי בלוק הילדים החלה להתרקם תכנית התנגדות, שאחדים מן המדריכים היו שותפים לה, וההתעסקות בה נתנה להם כוח להמשיך ולפעול. בחודש מאי 1944 הגיע לברקנאו טרנספורט נוסף מטרזינשטאט. מאות ילדים נוספו לבלוק והוא התעורר שוב לחיים. עתה כבר לא התגוררו הילדים עם הוריהם. נוסף לבלוק 31 היה להם בלוק מיוחד לשינה, ואת הוריהם ראו רק במשך היום כל אימת שרצו בכך. ששת החודשים של טרנספורט דצמבר קרבו לקצם. ב- 1 ביולי 1944 הופיע מנגלה שוב במחנה, והחלו סלקציות של גברים, נשים וילדים. אלי ברגר תיאר את אירועי אותו היום:

נצטוונו להתפשט חצי ערומים ולעבור לפניו לפי תור. אחד מחברי הטובים, הארי גולדברגר, שהלך לפני, נצטווה לעמוד בצד ימין, שם כבר עמדה קבוצה קטנה. הרב נשלח שמאלה. אף אני נשלחתי שמאלה; חזרתי על כן לד"ר מנגלה בבכי וביקשתי שישאירני עם חברי: קודם הניע את ראשו לשלילה, אבל רגע אחר כך התחייך ואמר: "טוב, עבור ימינה גם אתה!". כך באתי אל קבוצה שהיו בה 98 נערים. הקבוצה הייתה מורכבת מבני גיל 12 עד 16-17. מיד הופרדה קבוצתנו, וכעבור שעתיים בערך הוצאנו מן הבלוק. מסודרים בשורות הובילנו אל שער המחנה. אמי עמדה על שפת הכביש ויכולתי להיפרד ממנה. עזבנו את המחנה ופנינו בכיוון למשרפות. כברת דרך לפני המשרפות נטינו שמאלה, אל מחנה הצוענים, ומשם הריצו אותנו ל"סאונה", זאת אומרת למרחץ (מתוך, ברנר, אלי, "עדות" בתוך ילקוט מורשת, כב, נובמבר 1979).

רוב הנשים, הגברים והילדים, להוציא המעטים שנבחרו לעבודה במחנות אחרים, הובלו ישר לתאי הגזים. בלוק הילדים חוסל כולו. מחנה המשפחות הצ'כיות התרוקן ונעלם. שוב לא היה בו כל צורך.

מקור : בשביל הזיכרון, 28, 1998, עמ' 30 – 36.

לעיון נוסף:

נילי קרן, רסיסי ילדות, הקבוץ המאוחד ובית לוחמי הגיטאות, 1993.